

МЕМУАРИ. СПОГАДИ

УДК 94 (477)

Сергій Соломаха

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ ДЛЯ МЕНЕ БУЛА ТРЕТІМ МАЙДАНОМ

Переконаний, що революції останніх десятиліть вибухали через неспроможність або небажання владної верхівки країни здійснити реформи в інтересах народу або кардинально змінити персонально владу на всіх рівнях шляхом вільних демократичних виборів.

Євромайдан у листопаді 2013 року на Чернігівщині постав не випадково й не на порожньому місці, а був складовою третього етапу боротьби українського народу за суверенну й незалежну, демократичну, соціальну, правову державу. З кінця 80-х років ХХ століття йому передували масові протести й відкрите протистояння активних громадян і влади, що отримали назву «Майдан». Ці події спричинили зміни в суспільстві й владі, а в історію увійшли як Українська національно-демократична революція (1990–1992) та Помаранчева революція (2004–2005). Щоб об'єктивно оцінити події й процеси, що відбувалися на Чернігівському Майдані під час Революції Гідності, варто згадати основні події, рушійні сили та досягнення цих революцій.

Українська національно-демократична революція 1990–1992 років

Першим Майданом вважаю боротьбу мирними засобами з комуністичним тоталітарним режимом та за незалежність України у 1989–1992 роках, яку очолила громадсько-політична організація Народний рух України за перебудову. Основними досягненнями Першого Майдану є ухвалення Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року, Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року та Всеукраїнський референдум щодо проголошення незалежності України 1 грудня 1991 року.

Найяскравішими подіями Першого Майдану на Чернігівщині, на мою думку, були «Ковбасна революція» під час перших демократичних виборів до рад усіх рівнів у січні-березні 1990 року, масові протести проти свавілля влади на підтримку голодуючих демократично налаштованих директорів шкіл у місті Носівка 20–27 травня 1991 року та успішне проведення Всеукраїнського референдуму щодо проголошення незалежності України 1 грудня 1991 року.

На Чернігівщині головними рушійними силами Першого Майдану були Чернігівська крайова організація Народного руху України та демократична депутатська група «Чернігів» у міській раді, яка утворилася 11 травня 1990 року після перших демократичних виборів до рад усіх рівнів 4 березня 1990 року. Майже половину цієї депутатської групи становили інженерно-технічні працівники або робітники найбільшого в області підприємства в/о «Чернігівський радіоприладний завод» імені В. І. Леніна, висунуті в депутати трудовими колективами підрозділів цього підприємства. Вони були найгуртованіші, бо мали досвід участі у «перестройке» у «советах трудових колективів (СТК)» та популярну демократичну заводську багатотиражну газету «Приборостроитель» (редактор Жанна Лозанюк). На жаль, депутатів-рухівців у міській раді було лише 4, а в обласній – один. Усі вони були інженерами в/о «ЧРПЗ».

Варто зазначити, що Чернігівський РУХ за часом заснування 9 липня 1989 року

був п'ятим серед крайових (обласних) організацій в Україні. Можливо, завдяки тому, що його становлення відбувалося у запеклій боротьбі з комуністичною владою й кдбістами за особистої участі відомого борця за незалежність України у ХХ столітті, автора Акта проголошення незалежності України Левка Лук'яненка.

Мабуть, не випадково увечері 6 січня 1990 року напередодні Різдва Христового вибухнула й наробила великого галасу на увесь Саветський Союз «Ковбасна революція». Вона почалася з інциденту з облвиконкомівською «Волгою» на розі вулиць Рокоссовського й Доценка неподалік від будинку №41-Б, де мешкав Левко Лук'яненко після першого 15-річного ув'язнення за виношування ідеї відокремлення України від СРСР. Це – мікрорайон міста, де більшість мешканців працювали на в/о «ЧРПЗ», яке, як і дніпропетровський «Южмаш», належало до Міністерства середнього машинобудування СРСР. Саме працівники в/о «ЧРПЗ» і рухівці були головною рушійною силою «Ковбасної революції». Саме їх голосами депутатом міської ради і народним депутатом України по Деснянському виборчому округу № 438 на виборах 4 березня 1990 року з 8 кандидатів під гаслом: «НАДІЯ У НАС ОДНА: РУХ, ЯХЕСЬВА, САРАНА!» було обрано доцента Чернігівської філії КПІ 32-річну Тетяну Яхєєву.

Варто відзначити, що висунування Тетяни Яхєєвої трудовим колективом інституту відбулося у запеклій боротьбі завдяки наполегливості студентів і викладачів, у першу чергу Юрія Філіппова, згодом голови демократичної депутатської групи «Чернігів», та однієї із засновниць Чернігівського Руху 9 липня 1989 року Любові Костюченко.

При цьому у другому турі з результатом у 53,3% голосів виборців Тетяна Яхєєва перемогла заступника генерального директора в/о «ЧРПЗ» 42-річного Миколу Бутка. Невдовзі, після скасування в СРСР виборності директорів підприємств, у серпні 1990 року наступник Леоніда Палажченка, усунутий «Ковбасною революцією» з посади 1-го секретаря обкому, Василь Лісовенко пролобіював у Москві Миколу Бутка на посаду генерального директора в/о «ЧРПЗ». При цьому у трудовому колективі більшою популярністю користувався 1-й заступник головного інженера-головний технолог Борис Суховірський.

Натомість, член бюро обкому КПУ, директор Чернігівського в/о «Хімволокно» Анатолій Лисенко у другому турі виборів у Новозаводському виборчому округу № 439 з результатом у 48,55% голосів виборців відібрав мандат народного депутата у голови обласного Руху Валерія Сарани, якого висунуло обласне Товариство української мови імені Тараса Шевченка (ТУМ).

Тетяна Яхєєва одночасно була членом демократичної депутатської групи «Чернігів» у міській раді та членом депутатської групи Народного руху України опозиційного депутатського об'єднання Народна Рада у Верховній Раді України. У співавторстві з народним депутатом України Сергієм Семенцем, обраним по Борзнянському ВО № 443, нею було розроблено альтернативний варіант Декларації про державний суверенітет України, більшість положень якого увійшли в текст Декларації, ухваленій Верховною Радою України.

Саме завдяки взаємодії демократичної депутатської групи «Чернігів» і рухівців відбулася перша декомунізація влади в області. Було не тільки закрито обласний і міський комітети КПУ в Чернігові, але й призначено 23 березня 1992 року представником Президента України в області голову міської ради й виконкому Валентина Мельничука. При цьому першим заступником голови ОДА призначено депутата міської ради Бориса Суховірського, а на посади голів районних державних адміністрацій – переважно голів виконавчих комітетів районних рад.

До команди Валентина Мельничука в ОДА увійшло чимало рухівців і депутатів міської ради, зокрема, й членів демократичної депутатської групи «Чернігів». При цьому рухівцям було запропоновано посади лише в гуманітарній сфері. Наприклад, голова обласного Руху економіст за освітою Валерій Сарана опинився на посаді заступника представника Президента України з гуманітарних питань, а голова обласного ТУМу Василь Чепурний – керівника прес-служби ОДА. Однак у районних адміністраціях місцеві рухівці, крім Менського району, до влади не залучалися.

Мені було запропоновано посаду начальника управління молоді та спорту обласної державної адміністрації. Щоб працювати на державній службі, мені довелося скласти повноваження заступника голови обласної організації НРУ.

Після «здачі» без бою області на позачергових місцевих виборах 26 червня 1994 року Валентином Мельничуком останньому 1-му секретарю обкому КПУ Петру Шаповалу на посаду начальника управління молоді та спорту обласної державної адміністрації було призначено останнього 1-го секретаря обкому комсомолу Олександра Соколова. Посаду першого заступника голови, начальника управління з питань економіки ОДА отримав Микола Бутко (1995–1999). Саме він, перебуваючи на посаді голови ОДА (1999–2002), напередодні місцевих виборів 2002 року пролобував Олександра Соколова на посаду 1-го заступника Чернігівського міського голови.

Українська національно-демократична революція на Чернігівщині завершилася реставрацією, тобто поверненням старої компартійної номенклатури до влади на всіх рівнях на чолі з останнім 1-м секретарем обкому КПУ Петром Шаповалом. Відбулося це після дочасних виборів 1994 року під гаслом: «Спасибо руху за розруху!». Тож не дарма демократична депутатська група «Чернігів» після здобуття незалежності України у вересні 1991 року закликала негайно переобрати ради всіх рівнів.

Лише 10 років потому під час Помаранчевої революції у листопаді-грудні 2004 року і особливо Революції Гідності чернігівська громада довела, що зусилля рухівців і демократичної депутатської групи «Чернігів» по розбудові громадянського суспільства не були марними.

Більше про ці події можна дізнатися зі збірника документів і матеріалів «Боротьба за незалежність України у 1989–1992 рр.: Чернігівська крайова організація Народного Руху України за перебудову». Упоряд.: С. В. Бутко, С. В. Соломаха. Чернігів: КП «Видавництво «Чернігівський оберіг», 2009.

Помаранчева революція у 2004–2005 роках

Другий Майдан під час Помаранчевої революції почався 22 листопада 2004 року як народна реакція на масові фальсифікації режимом Леоніда Кучми президентських виборів на користь прем'єр-міністра Віктора Януковича. «Помаранчевий» Майдан був наслідком небажання правлячої верхівки шляхом вільних виборів персонально змінити олігархічну владу. Головною метою «Помаранчевого» Майдану була зміна правлячої комуністично-саветської проросійської номенклатури в Україні.

«Помаранчевому» Майдану передувало створення 15 лютого 2002 року «Блоку Віктора Ющенка «Наша Україна» на протигагу домінуючим на теренах Центральної й Східної України на виборах усіх рівнів «лівим» – КПУ, СПУ й ПСПУ. Створення цього блоку було відповіддю на бажання прихильників національно-демократичних сил об'єднати Рух, юридично розколотий завдяки рішенням суду на НРУ Геннадія Удовенка і Рух (УНР) Юрія Костенка (з січня 2003 року – Українська народна партія).

Віктор Ющенко, на мою думку, підійшов на роль лідера різнобарвних противників режиму Кучми, бо не мав ні політичного досвіду, ні власної політичної партії, ні зобов'язань перед лідерами інших політичних партій. Натомість найяскравіший лідер Української національно-демократичної революції 1990–1992 рр. В'ячеслав Чорновіл, який у грудні 1992 року одноосібно очолив політичну партію Народний рух України, намагався згуртувати українські націонал-демократичні й націонал-патріотичні сили навколо НРУ – єдиної після виборів 26 березня 1998 року проукраїнської парламентської політичної партії. Не дивно, що напередодні президентських виборів 1999 року, з метою усунення від участі у цих виборах реального прохідного кандидата від націонал-демократичних й націонал-патріотичних сил, ворогам України вдалося використати особливості характеру В'ячеслава Чорновола, посягти розбрат і розколоти НРУ, а його самого – вбити в автокатастрофі 25 березня 1999 року.

Найяскравішими й масштабними подіями Помаранчевої революції на Чернігівщині варто вважати проведення першого багатотисячного мітингу на Красній площі проти фальсифікації президентських виборів із встановленням наметового містечка

23 листопада 2004 року, застосування міліцією проти мітингарів сльозогінного газу під час спроби 26 листопада 2004 року штурму міської ради під орудою Миколи Рудьковського та проведення третього туру президентських виборів 26 грудня 2004 року.

Основною рушійною силою «Блоку Віктора Ющенка «Наша Україна» на Чернігівщині були активісти Української народної партії. Обласний штаб блоку очолював Володимир Ступак, який замінив на посаді голови обласного Руху Валерія Сарану. Це підтверджує й факт отримання Володимиром Ступаком у вересні 2005 року мандата народного депутата по виборчому списку № 96 «Блоку Віктора Ющенка «Наша Україна».

На Чернігівщині до «Блоку Віктора Ющенка «Наша Україна» безпосередньо під час виборів долучилися й деякі представники місцевого агробізнесу, наближені до Петра Шаповала, зокрема, радник президента Українського союзу промисловців і підприємців з питань паливно-енергетичного комплексу 33-річний Владислав Атрошенко. На виборах 31 березня 2002 року під прапором «Нашої України» й за активної підтримки рухівців він здобув не тільки мандат народного депутата України по виборчому округу № 207, але й статус провідного політичного гравця в місті Чернігові й області.

Не дивно, що на президентських виборах 2004 року Владислав Атрошенко очолив обласний штаб Віктора Ющенка. Його заступниками було призначено Олега Обушного й Василя Чепурного (прес-служба). До обласного штабу увійшли представники як УНП (Сергій Соломаха), так й НРУ (Анатолій Шацький). Обласний штаб не тільки координував роботу по агітації районних штабів, але й здійснив навчання близько п'яти тисяч претендентів у члени дільничних виборчих комісій по всій області. Таким чином, було здійснено підготовку активістів Майдану на місцях.

Варто відзначити, що після початку «Помаранчевого» Майдану в Києві роль обласного виборчого штабу знизилася, а ініціатива фактично перейшла на місця до громадських активістів. Саме завдяки активності громадськості обласному штабу вдалося у край стислі строки у III турі президентських виборів 26 грудня 2004 року сформувати дільничні виборчі комісії не тільки по всій області, але й направити сотні добровольців до Донецької області. Мені випала честь бути головою територіальної виборчої комісії № 211 по місту Чернігову.

Після перемоги Помаранчевої революції 4 лютого 2005 року головою обласної державної адміністрації було призначено Владислава Атрошенка, якому довелося відмовитися від мандата народного депутата. Його першим заступником став Олег Обушний. Рухівців, які виборювали перемогу на Майдані, Владислав Атрошенко на керівні посади у обласній державній адміністрації не призначав. На районному рівні головами адміністрацій було призначено переважно керівників районних штабів Віктора Ющенка, зокрема, Сосницьку РДА очолив Василь Амелеченко.

Через чвари у лавах переможців між прихильниками Віктора Ющенка і Юлії Тимошенко про декомунізацію і зміну правлячої комуністичної проросійської номенклатури швидко забули. Нова обласна влада, мабуть, вважала, що для декомунізації достатньо перейменування центральних вулиць Чернігова до 10 річниці незалежності України у 2001 році, здійснених міською радою за ініціативою голови ОДА Миколи Бутка.

Перемогою Помаранчевої революції в області через рік на місцевих виборах 26 березня 2006 року сповна скористалася не партія Президента Віктора Ющенка «Наша Україна», яка утворила виборчий блок з НРУ (голова – Віктор Лабазов, м. Прилуки), а ВО «Батьківщина» («Блок «Юлії Тимошенко»). На Чернігівщині БЮТ здобув перемогу в 24 радах з 28. Головою обласної ради було обрано Наталію Романову з партійного списку БЮТ, який переміг з результатом у 25,71% голосів виборців. Більш того, успіх був таким вражаючим, що кілька місцевих рад не були сформовані у повному складі, бо у виборчих списках БЮТ забракло кандидатів. Представники блоку «Наша Україна» і УНП хоч і потрапили за партійними списками до більшості місцевих рад, але у цих радах переважали БЮТівці, СПУ (Сосницький район) або Партія регіонів (Новгород-Сіверський, Семенівський райони).

Цьому, мабуть, сприяло й те, що Владислав Атрошенко перебував на посаді голови

ОДА лише до грудня 2005 року. Більше того, через суперництво з Олегом Обушним йому не вдалося потрапити до прохідної частини виборчого списку блоку «Наша Україна» на парламентських виборах 26 березня 2006 року.

Більше про підсумки виборів на Чернігівщині на всіх рівнях у довіднику «Чернігівщина: 20 років незалежності України». Упоряд.: В. Ф. Ступак, С. В. Соломаха, С. В. Бутко. Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2011.

Чернігівський Євромайдан

Третій Майдан розпочався через 9 років день-у-день після Другого як реакція на відмову режиму Азарова-Януковича 21 листопада 2013 року від підписання угоди про асоціацію з Європейським Союзом на Вільнюському саміті. Це була відповідь українського народу на нахабну спробу переорієнтації внутрішнього й зовнішньополітичного курсу країни з демократичного проєвропейського на авторитарний євразійський проросійсько-імперський.

Натомість було відчуття, що російські спецслужби й режим стабілізації Януковича спланували здійснити реванш за поразку у Помаранчевій революції шляхом підбурення на насильство, у першу чергу радикально налаштованих соціал-націоналістів Олега Тягнибока (з лютого 2004 року – ВО «Свобода»). Останні на виборах 28 жовтня 2012 року з сприяння ЗМІ, влади й критиці «безпорадних» націонал-демократів отримали парламентський статус. При цьому ВО «Свобода» (10,45%) отримала більший відсоток голосів підтримки виборців у багатомандатному виборчому окрузі, ніж Народний рух України (9,4 %) на чолі з В'ячеславом Чорноволом на виборах 1998 року.

Чернігівський Майдан під час Революції Гідності, на мою думку, варто поділяти на громадський Євромайдан з 22 листопада 2013 року, партійний Майдан з 1 грудня 2013 року і народний Майдан з 25 січня 2014 року.

З подій, що відбулися на Чернігівському Майдані, найбільше запам'яталися:

- перший в Україні розгін громадського Євромайдану 25 листопада 2013 року;
- спорудження й діяльність народного Майдану після штурму будівлі обласної державної адміністрації 25 січня 2014 року;
- мирне захоплення протестувальниками приміщення обласної ради 27 січня 2014 року.

У травні 2013 року відбулося об'єднання Руху. На той час я був заступником голови обласної організації Народного руху України, а головою – Володимир Ступак. 21 листопада він повернувся з Києва, і ми зібралися на Щорса, 4. Він повідомив, що в Києві починаються акції, які організовує громадськість, з вимогою примусити уряд і Президента підписати угоду про асоціацію з ЄС та запропонував зробити плакати, стенд і вивісити на ньому інформацію про переваги, які дає асоціація з ЄС. Ми подали до міської ради на 16.00 у п'ятницю 22 листопада заяву про пікетування обласної держадміністрації. Мені було доручено висвітлювати в соціальних мережах акції на підтримку євроінтеграції України.

22 листопада після 16:00 ми зібралися біля будівлі облдержадміністрації. Йшов сильний дощ, було дуже важко використовувати звуковідтворюючу апаратуру. Крім нас, активістів Народного Руху, були також представники ВО «Батьківщини», ВО «Свободи» та «ДемАльянсу». Однак більшість становили громадські активісти. Ми висловили свою позицію, оголосили, що починаємо збирати підписи під зверненням до уряду, бо саме прем'єр-міністр Азаров заявив, що припиняються будь-які дії з підготовки до підписання угоди.

23 листопада ввечері біля П'ятницької церкви відбувалися заходи, присвячені 80-й річниці Голодомору. Потім ходою всі рушили до Катерининської церкви. Після цього я повернувся на Красну площу, де біля могили воїнів Червоної армії, які загинули під час Другої світової війни, представники «ДемАльянсу» встановили намет та апаратуру. Там було багато міліціантів, які спостерігали за цим.

Ми залишилися підтримати їх, бо я як член товариства «Просвіта» знав, що з «ДемАльянсом» укладена угода про співпрацю, і ми маємо їм допомагати. Хлопці сказали,

що в неділю будуть мати зв'язок з іншими українськими містами, бо починається акція «Україна обирає ЄС!», яка буде проводитися в багатьох містах, між якими влаштуватимуть «мости». Ми домовилися, що будемо чергувати вночі, щоб охороняти апаратуру. Уже тоді підходили якісь молодики й намагалися вести з нами розмови. Але в нас були фотоапарати і ми з Сергієм Черняковим фотографували їх, після чого вони відходили. Одним словом, швидко нас розігнати цього вечора не вдалося.

Розгін громадського Євромайдану 25 листопада 2013 року

Як я дізнався вже потім, того ж суботнього вечора у вихідний день начальник відділу юстиції міської ради Павло Вовк на підставі довіреності від міського голови Олександра Соколова подав позов до Чернігівського окружного адміністративного суду з вимогою заборонити обласній організації «Демократичний Альянс» та іншим суб'єктам (фізичним та юридичним особам, громадським об'єднанням та політичним партіям, у тому числі зі статусом юридичної особи) під час проведення мирних масових зібрань (пікетування, хода, демонстрація, мітинг тощо) встановлювати малі архітектурні форми (намети, кіоски, навіси як тимчасові, так і пересувні), використовувати звуко- та кіновідтворювальну апаратуру з 23 листопада 2013 по 7 січня 2014 року на Красній площі м. Чернігова та прилеглих до неї частинах вулиць Шевченка, Магістратській, Гетьмана Полуботка та проспекту Миру. До того ж суддя чомусь «випустив» з тексту постанови суду слова «...до неї частинах» з позову Павла Вовка і тим самим поширив дію заборони на всі частини вказаних вулиць. Але ми про це до розгляду справ у судах абсолютно нічого не знали і, звісно, поводитись як завжди.

У Чернігові за часів незалежності ніколи не було силових розгонів протестних акцій. Остання така подія сталася у вересні 1990 року і була пов'язана з блокуванням перевдягненими у фуфайки компартійними працівниками на автотрасі Київ-Чернігів в селі Кіпті хору «Гомін» з Києва, який їхав на святкування 1300-ліття Чернігова. Рухівці тоді перекрили вулиці біля торгового центру «Дружба», і нас розігнали ОМОНівці.

Я на той час був депутатом міської ради й від демократичної депутатської групи «Чернігів» очолював депутатську комісію, яка розслідувала це неподобство. Розслідування виявило факти фальсифікації документів у міській і обласній радах. Після цього голова міської ради, директор в/о «Хімволокно», депутат Верховної Ради УРСР Анатолій Лисенко подав у відставку. Головою ради і виконкому було обрано директора пивзаводу «Десна» Валентина Мельничука. Після цього жодного разу в Чернігові не застосовували ніяких силових дій проти мітингарів, навіть під час Помаранчевої революції, коли міліціонери кинули у протестантів біля міської ради світло-шумові гранати, від яких й самі постраждали, що аж перелякалися. І тому ми почували себе спокійно.

У неділю вийшло багато людей, було зібрано більше 650 підписів на підтримку євроінтеграції України. Також збрали кошти. Для мене це була дуже знакова подія, тому що останній раз люди жертвували ще під час боротьби за незалежність у 1989–1991 роках. Тоді вся діяльність рухівців трималася на пожертвах людей. Увечері порахували – було зібрано 2336 гривень. Я сказав: «Якщо люди жертвують кошти, значить, є народна підтримка...».

Розподілили чергування. Наступного дня я прийшов о 8-й ранку, бо був уже майже рік безробітним і тому мав вільний час у робочий понеділок. До речі, удень на заходи протесту приходили або пенсіонери, або люди, які не працювали.

Так нас четверо зранку опинилося на цьому Майдані. Накрапав дощик, приходили люди, приносили їжу, гроші, велася досить жвава розмова... О 12.00 нас оточили більше півсотні міліціантів і беркутівців. З'явилися люди в чорному, які назвали себе судовими виконавцями і намагалися зачитати судові рішення. Ми наголошували, що офіційним організатором цієї акції є «Демократичний Альянс», що це безстрокова акція, що ми зараз зателефонуємо організаторам акції, щоб вони приїхали, і що апаратура належить громадській організації «Апельсин», а Ірина Черенько з цієї організації зараз підійде, й їй її повідомите, бо ми не є ні організаторами, ні власниками майна. Але нас ніхто

не слухав. Була дана команда, як потім з'ясувалося в суді, полковником міліції Едуардом Гребенюком, і працівники комунальних служб міста почали зносити Майдан.

Міліція нас заблокувала. Тих, хто підходив ззовні – депутатів обласної й міської рад, їхніх помічників – до нас не допускали. Дуже швидко все, що знаходилося на Майдані, було знесено і по-варварськи закинута на вантажівку.

Ситуація була настільки напруженою і драматичною, що один з учасників – Станіслав Тавлуй (він був заступником голови молодіжної організації «Апельсин», це була їхня апаратура) ухопив каністру з бензином і облив себе. У нього не було сірників, але беркутівці його скрутили, повалили на землю й кудись потягли. Як потім з'ясувалося, йому було інкриміновано хуліганство.

Міліція зняла оточення лише тоді, коли у нас залишився тільки прапор ЄС, рухівський плакат «ВИМАГАЄМО АСОЦІАЦІЇ України з ЄС», гучномовець та скринька для пожертв. І тоді ми разом Володимиром Сергеенком, Світлою Жимолостною, мабуть, з відчаю заспівали гімн «Ще не вмерла України...». Його підхопили ще три жінки, які нам співчували.

Після знесення чернігівського Євромайдану ми були шоковані й пішли до «Прогресу», де провели прес-конференцію і розповіли, як це все відбувалося. Потім ми пішли до міської ради, щоб запитати у О. Соколова, хто ж автор ідеї знесення Майдану і хто звертався з позовом до суду. З нами там повелися дуже нечестно. Начальник юридичного відділу Павло Вовк навіть нахабно заявив, що не зобов'язаний показати нам позов. Ми просили, щоб з нами зустрівся міський голова, але він так і не вийшов. Його заступник Сергій Андрос, у минулому народний депутат від Партії регіонів, заявив, що це він зібрав комунальників, наказав їм, щоб вони прибрали це майно. Однак на суді він це все заперечив, посилаючись на те, що таким чином намагався заспокоїти обурену громадськість.

Далі ми вже були вимушені збиратися без апаратури. Щовечора, о 18.00 ходили до міської ради. Це був уже громадський протест проти розгону нашого Євромайдану. Ми писали заяви, зверталися в суди, прокуратура то відкривала, то закривала справу. А в судах ця боротьба щодо притягнення винних за знесення чернігівського Євромайдану триває досі.

І лише колишнього полковника міліції Едуарда Гребенюка після майже трирічного судового розгляду 20 лютого 2018 року Верховним Судом України було визнано винним у розгоні чернігівського Євромайдану 25 листопада 2013 року із засудженням його за ст. 340 ККУ за незаконне перешкоджання проведенню зборів, мітингів у вигляді позбавлення волі на строк три роки. Однак на підставі ст. 75 ККУ його було звільнено від відбування покарання з випробуванням упродовж однорічного іспитового строку.

У той час інші організатори розгону чернігівського Євромайдану, проти яких прокуратурою були порушені кримінальні справи, взагалі unikли покарання. Більше того, П. Вовк разом з колишнім секретарем міськради О. Шереметом на місцевих виборах 2015 року отримав мандат депутата міської ради по виборчому списку «Опозиційного блоку» й посаду заступника директора КП «Чернігівводоканал».

Народний Майдан

Другим найяскравішим епізодом чернігівського Майдану, на мою думку, був штурм будівлі обласної державної адміністрації та спорудження народного Майдану 25 січня 2014 року.

Це відбулося завдяки народним депутатам і громадським активістам, що прийжджали на штурм ОДА з Києва. Пригадую, від Олега Ляшка пролунало: «Ми починаємо у Чернігові новий Майдан. Комендантом призначаю Василя Омельченка, мого помічника». Сказав – і поїхав у Київ.

Уже вечоріло, коли з'явилася діжка для обігріву, було холодно, мороз. Олександр Ломако підвіз мішки для снігу, й ми з Ігорем Андрійченком у дві лопати почали в них насипати сніг. Він каже: «Давайте вулицю перекривати». А я на те: «Ні, не варто, бо нас розженуть». Тоді вже були прийняті закони 16 січня, так що ми не могли перекрити вулиці, треба було планувати якимось по-іншому.

Молодь була активна, вона почала насипати лопатами сніг у мішки, викладати їх. Підвезли шини. Але мішки швидко закінчилися. Я кажу: «Давайте висипати сніг просто так, а мішками тільки переносити його». Таким чином ми створили насип по периметру, і коли стемніло, то в нас уже був Майдан навпроти обласної державної адміністрації. Натомість у будівлі ОДА забарикадувалися міліціанти. За ніч ми укріпилися. Почала формуватися фактично вже не міжпартійна, а громадська структура. Я називав це «народним Майданом». Туди приходили люди, які не могли поїхати в Київ. Таким чином, уночі 25 січня постав чернігівський народний Майдан. Там відбувалися віча, приїжджали депутати, там постійно здійснювалося чергування.

Захоплення влади

Третім яскравим епізодом чернігівського Майдану, без сумніву, було мирне захоплення протестувальниками Чернігівської обласної ради 27 січня 2014 року.

Влада чекала продовження штурму ОДА, але чернігівці ходою рушили до обласної ради. Обласні керманічі вчинили розумно. Вони, безумовно, були досвідченими, бо ще в 1990 році під час «Ковбасної революції» пережили зміну влади. Голова обласної ради Анатолій Мельник і його заступник Валентин Мельничук розуміли, що треба впус-тити людей у приміщення, поговорити з ними, щоб не допустити ніякого вандалізму.

Після перемоги Революції Гідності таку ж позицію зайняла частина депутатів-регіоналів, яка проголосувала за обрання на посаду голови обласної ради і 1-го заступника депутатів від ВО «Батьківщина» Миколу Зверева й Олександра Кодолу.

Зміни у керівництві місцевих рад «по-гарячому» під гуркіт від «ленінопаду» відбулися також в інших місцевих радах тільки на користь представників парламентських партій ВО «Батьківщина», ВО «Свобода» й «УДАРу». Нарешті 3 березня 2014 року головою ОДА було призначено також депутата облради від ВО «Батьківщина» Володимира Івашка. За таким же принципом між переможцями були поділені всі інші посади в області.

Водночас чернігівський міський голова, регіонал Олександр Соколов не виконав обіцянки написати заяву про відставку, бо погодився далі працювати секретарем і 1-м заступником від ВО «Батьківщина».

Удруге, після поразки від соціаліста Миколи Рудьковського у 2006 році, посадою міського голови останній комсомольський ватажок поступився вже Владиславу Атрошенку лише після місцевих виборів 25 жовтня 2015 року. Натомість Олександр Соколов на цих виборах отримав мандат депутата міської ради за списком місцевої організації політичної партії «Наш край», а один з його попередників Валентин Мельничук – посаду 1-го заступника голови обласної ради за виборчим списком цієї ж партії. До речі, у попередньому скликанні обласної ради (2010–2015) голова обласної організації СДПУ(о) Валентин Мельничук обіймав посаду заступника голови обласної ради за списком обласної організації СПУ Миколи Рудьковського.

Тридцять років потому

У історичному вимірі головним досягненням майданів я вважаю формування українського громадянського суспільства й декомунізацію України. Адже ні горбачовська «перестройка», ні проголошення незалежності України на державному рівні не здійснили декомунізацію, тому вона в Україні розтягнулася на десятиліття й відбулася поетапно крок за кроком після кожного Майдану.

Символічно, що цей процес почався на Чернігівщині з повернення українських історичних назв міста Чернігова, у назвах яких використовувалася символіка комуністичного тоталітарного режиму ще до здобуття Україною незалежності в день прийняття Верховною Радою УРСР «Декларації про державний суверенітет України». Саме 16 липня 1990 року під тиском рухівців і демократичної депутатської групи «Чернігів» виконавчим комітетом Чернігівської міської ради народних депутатів І-го демократичного скликання було повернуто історичну назву центральній площі міста – Красна замість імені Куйбишева.

Через рік до першої річниці прийняття «Декларації про державний суверенітет України» виконавчий комітет Чернігівської міської ради народних депутатів перейменував урочище «Пролетарський гай» у «Святе».

Більше про це у збірці «ЧЕРНІГІВ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ. ПОВЕРТАЄМО ІСТОРИЧНУ ПАМ'ЯТЬ ТА СПРАВЕДЛИВІСТЬ». Упорядник: С. В. Соломаха, Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2015.

Без сумніву, у Чернігові під час Революції Гідності настрої людей були дуже полярними. Якщо оцінювати за результатами позачергових виборів у 2014 році, то близько п'яти тисяч активних виборців мають сепаратистські настрої.

Більш того, багато вихідців із Чернігова служать у російській армії. Наприклад, мій однокласник генерал-лейтенант російської армії Сергій Байнетов. Він і зараз керує службою безпеки польотів авіації Збройних сил Росії. Його інколи навіть показують по телебаченню. Не дивно, що в Чернігові сильні проросійські настрої.

На щастя, на мою думку, серед таких людей активістів дуже мало. Отже, якщо їх не будуть організовувати і стимулювати ззовні, то чернігівці між собою домовляться, бо вони хочуть жити мирно. Чернігів – місто маленьке, усі всіх знають.

Але якщо будуть впливи ззовні...

На жаль, коли відправляли у Київ «тітушок», у цьому були задіяні працівники освіти, зокрема, Володимир Колесник, колишній директор 30-ї школи, якого у 1990-му році позбавили мандата депутата міської ради за фальсифікацію виборів. Вони збиралися, зокрема, і на Красній площі для провокацій, коли стояв партійний Майдан. Вони їздили на Антимайдан відкрито автобусами, тобто демонстрували свою силу. Керувала ними наближена до міського голови Олександра Соколова депутатка міської ради Людмила Скоробагатко, яка «засвітилася» на російському телеканалі «Дождь» та виступом у Харкові на зльоті регіоналів про боротьбу з «бандерлогами». У міській раді вона використовувала ту ж саму риторику й не приховувала своїх поглядів.

Отже, боротьба не завершена...

Більш того, чернігівські майдани засвідчили, що владу на місцях після революції захоплюють зовсім не ті, хто боровся зі злочинною владою під час революцій на мітингах, барикадах й виборчих комісіях, а ті, хто вже знаходився у владі й мав мандат опозиційного народного депутата України чи депутата місцевої ради.

Немає сумніву, що саме від моральних якостей, розуму й порядності опозиціонерів у парламенті й місцевих радах залежить, наскільки в майбутньому будуть виправдані сподівання суспільства після революції. Тож обов'язком кожного відповідального й розумного виборця, громадського активіста в міжреволюційний період не тільки волати: «Нам всьо равно і какая різниця, за кого голосувати – всі кандидати однакові, а всі виборці продажні», а підтримувати на виборах усіх рівнів перевірених часом і справами тих, хто не розчарує їх і після чергового революційного Майдану.

Соломаха Сергій Васильович – член Народного руху України з 1989 року.
Serhiy Solomacha, Member of the People's Rukh of Ukraine since 1989